

ETİK... DAİMA!

Serdar KUBİLAY (*)

Ahlak, insanlar arasındaki ilişkileri en temel çerçevede düzenleyen değerler ve kurallar bütünü. Bu kurallar çerçevesinde iyi ya da kötü diyerek değerlendirme yaparız, yargılarda bulunuruz. Gündelik yaşamda her an ahlaka vurgu yapılır. İçeriği tarih boyunca ne kadar değişse de, ahlak hep talep edilir ve başlangıç noktası olarak alınır. Zaman zaman kimi ahlaki ilkelerin eskidiği görülse de, bu durum, ahlaka bir gün gereksinim kalmayacağı anlamına gelmez.

Ahlak kuralları, insanların önünde yazılı belgeler olarak durmazlar. Toplumdan topluma, dönemden döneme kendiliğinden biçim değiştirirler. Bu yüzden de çok sözü edilmezler. Ama, özellikle kargaşa ve kriz dönemlerinde yeniden onların üzerinde yükselmek bir zorunluluk durumuna gelir. Kendiliğinden ve içsel oluşları, onları, ancak bir tartışma sırasında ortaya çıkarır. Özellikle, toplumsal sorunların hepsini birden çözecek projelerin geçersiz kaldığı dönemlerde, insanların iç güçleri olarak değer kazanırlar.

İnsanlar yaşamak için birbirlerine gereksinim duyarlar. Ama toplumsal yaşam için de herkesin üzerinde anlaştığı, gittikçe genişleyen ortak bir değerler sistemine gereksinim vardır. Toplumsal yaşama temel oluşturan bu etik değerler, toplumda çekişen ve çatışan tarafların hiçbir ortak yanı kalmadığında bile ortak tutamak durumundadırlar. Kimse onlara açıktan karşı çıkamaz. Örneğin dürüstlüğü değil de yalancılığı ya da sahtekarlığı kimse öneremez. Sadakat yerine ihaneti, adalet yerine haksızlığı kimse değerli gösteremez. Ama elbette gerçek adaletin, sadakatin, dürüstlüğüne ne olduğu sürekli bir tartışma konusudur. İnsanlar, en uygunsuz davranışlarını bile ahlaki sınırlar içinde göstermeye çalışırlar. Öte yandan, ahlaki içtenlikle savunanlar da, onu, bir tarafın silahı ya da özelliği olarak göstermekten kaçınmalıdırlar. Çünkü ahlak, bir insan topluluğunun asgari düzeydeki ortak paydasını oluşturur. Bu nedenle, her zaman ortaklaşa sahiplenmesi gerekir.

Ahlak, herkesin onayını almış, uzlaşmış bir çerçevedir. Kimse kendini bu çerçevenin dışında tanımlamaya kalkamaz. En azından biçimsel olarak, kendinin, bu sınırlar içinde olduğunu kanıtlamaya girişir. Dönem dönem ahlaka yapılan sert eleştiriler

ve duyulan güvensizlik, aslında bu göz boyayıcılığa dönüktür.

Bir eylem değerlendirilirken ilk basamak, onun ahlaki değerlerle çelişip çelişmediğidir. Dolayısı ile bir insandan beklenen, öncelikle etik kurallara uymasındır. Bu beklentinin temelinde, topluluk içinde yaşayan insanın, diğer insanlara, tüm topluma bu kurallara uymayı daha baştan taahhüt etmiş sayılması yatar. Bir toplumun üyesi olmanın ilk koşulu, var olan ahlaki çerçeveyi kabul etmektir. Toplumsal yaşamın diğer kuralları, örneğin yasalar, uyulması zorunlu olan kurallardır ama onlara eleştiri getirilebilir. Yetersizlikleri, günün gelişmelerine ayak uyduramadıkları, gereksinimleri karşılayamadıkları ve var oluş gerekçeleriyle çeliştikleri ileri sürülebilir. Bu nedenle onların değiştirilmesine çalışılabilir.

Ahlak ilkeleri ise, hem zaman içinde değişen hem geçmişten gelenekle devralınan; hem uzlaşmaya varılmış, hem doğal, herkesin içine doğduğu bir çerçeveyi oluşturur. İnsan, ancak bu çerçeveyi kabul ederek, içinde bulunduğu topluluğun eşit haklı üyesi olur. Toplumun üyeleri ve çeşitli toplum kesimleri farklılıklarına karşın, karşılıklı olarak kabullenmeyle oluşturmuşlardır bu ortak anlam yapılarını.

Yaşamımızın maddi çevresini, giderek daha çok uzmanlık gerektiren mesleklerin çalışmaları, ürünleri oluşturuyor. Uzmanlaşma artıkça ortaya çıkan ürünler de karmaşılaşıyor. Biz, çeşitli mesleklerin ürünlerini kullanıyor ve hizmetlerinden yararlanıyoruz. Ancak, ilk karşılaşmamızda bu ürünlerin bizim gereksinimlerimizi karşılayacak düzeyde ve dayanıklılıkta olup olmadığını değerlendirecek durumda değiliz. Kendi gözlemlerimizle bu ürünlere ilişkin bir yargıya varamayız. Üstelik, araya sürekli, reklamlar gibi yanıltma girişimleri girerek, sağlıklı bir değerlendirmeyi büsbütün güçleştirmektedir. Bu durumda, ahlaki ilkelerin, artan ölçüde değişik meslek alanlarına girmesi ve oralarda meslek etiği kurallarına dönüşmesi, günümüzün bir gereksinimi olarak beliriyor.

Piyananın, yani istem ile sununun karşılaştığı ve bu sırada ürünün değerinin belirlendiği sürecin sağlıklı işleyebilmesi, tüketicilerin bu ürünlere ilişkin bilgileri doğru biçimde edinmelerine bağlıdır. Bu noktada, kamusal bir müdahale zorunludur. Bu müdahalenin ilk adımı, ürünün taşınması gereken asgari niteliklerin tanımlanması, standartlaşma işlemidir.

(*) İnşaat Mühendisi

Bir mesleki etkinliğin ya da hizmetin, tüketicilerin gereksinimlerini karşılayabilmesi ve kamuya açıklanan amacıyla bağlı bir işlev görebilmesi için o meslek alanı içinde oluşturulmuş bir öz denetimden geçmesi gerekir. Bunu meslek kuruluşları yaparlar. Ancak bir meslek kuruluşunun, tek tek mesleki etkinlikleri, insanların hizmetine sunulmadan önce denetime tabi tutması kolay değildir. Meslek örgütü, burada ancak meslek üyesinin yeterliliğini sınavabilir ve onun toplum önüne çıkarak mesleğini yapabilmesi için yeterli donanımına sahip olmasına çalışır. Mesleki yeterlilik koşullarını saptar ve bu yeterliliğe sahip elemanlara mesleki etkinlikte bulunmasına izin verir. Mesleki yeterliliğin sağlanması ve günün değişen koşullarına ayak uydurabilmesi için sürekli eğitim ortamını oluşturmaya çalışır. Ama bütün bunlar, yine de, üyelerin tek tek mesleki ürünlerinin kalitesini güvenceleyemez. Bunu sağlayacak olan meslek etiği ve meslektaşların ahlaki nitelikleridir. Mesleki etik, bir özdenetim düzeneği gibi çalışır. Ama öteki denetim biçimlerinden farklı olarak içseldir ve manevi bir nitelik taşır. Meslek etiği, genel ahlaki ilkelerin söz konusu meslek özelinde yeniden yazılmasıdır. Genel ahlak kurallarının ötesinde bu kez mesleki ahlak ilkeleri, etik kurallar olarak “mesleki davranış ilkeleri” adıyla yazılıdır ve bir belge olarak ortadadır.

Meslek üyelerinden beklenen, ortaya çıkaracağı ürün, mesleğini uygularken yalnız başına da olsa, toplumsal yaşama katılacağından toplumsal bir sorumluluk duymaları, mesleğin bilimsel ve teknik gereklerinden ödün vermemeleridir. Bu ise meslek ilkelerinin, içselleştirilmesi ve bir meslek ahlakına dönüşmesiyle olanaklıdır.

Bir meslek üyesinin yaptıkları, bir noktadan sonra öteki meslektaşların da yakından ilgilendirir. Yanlış bir davranış, yalnızca bir kişiyi küçük düşürmekle kalmaz, mesleğe duyulan bütün güveni yok edebilir. Oysa, bir mesleğin saygınlığını yitirmesi tüm toplum için bir kayıptır. Bütün meslekler toplumsal yaşam için vazgeçilmezdir. Onların açıklanmış amaçları doğrultusunda çalışmaları, insanların maddi ve manevi gereksinimlerinin karşılanması için yaşamsal önemdedir.

Meslek ahlakı, her meslek üyesinin olabildiğince iyi olması ilkesine dayanır. Bu ilke, yalnızca teknik kurallara uymakla yetinilmemesi, mesleğin aynı zamanda diğer insanları da ilgilendiren ve dolayısı ile ahlaki ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi gereken bir etkinlik olarak algılanması anlamına gelir. Böylesi bir ahlaki temel tanımlanamazsa meslek gittikçe saygınlığını kaybeder. Toplumun gözünden düşmüş bir meslek, gelişme potansiyelini de kaybederek meslek üyelerine yarar sağlayamaz duruma gelir.

Yapı çeşitli öğelerin birleşiminden oluşan bir bütündür. Hem üzerine gelen yüklerle, hem de zamana karşı dayanabildiği ölçüde, işlevini yerine getirebilir. Bir kullanım nesnesi olarak üretim aracına uygun bir işlevsellik taşıyabilirse, insanların gereksinimlerini karşılayabilir. Bir yapının hem tek tek bileşenleri, hem de kurulurken kendisi, standartlarda tanımlanmış olan güvenlik değerlerini sağlamış olmalıdır. Bunu güvenceleyecek olan, üretim sürecinden bağımsız biçimde örgütlenmiş denetim odağının müdahalesidir. Dışsal bir müdahale olan denetim olgusu, kendisiyle birlikte, yapım sürecinin diğer evreleri olan tasarım ve üretim aşamalarını da kuşatan mesleki etik çerçeve olmazsa eksik kalır.

Yapının bütün aşamaları gibi yapının bileşenleri olan yapı malzemeleri, bu etik kurallar çerçevesinde oluşturulmuş olmalıdır. Yapıyı ve yapı malzemelerini en sonunda kullanacak olan tüketici, bu ürünlerin sağlaması gereken standartlar ve güvenlik düzeyleri konusunda bir değerlendirme yapacak durumda değildir. Tüketicie yol gösterecek olan, kamusal niteliği olan denetim sürecidir.

Üretim sürecinde, belirli bir gereksinimi karşılamak üzere kullanım nesnesi oluşturulurken temel dürtü kazanç elde etmektir. Yalnızca kazanca odaklanmak ise, ürünlerin taşınması gereken işlevsel özelliklerin ve güvenlik düzeylerinin göz ardı edilme olasılığını doğurur. Oysa, insanlara on yıllarca yıl yaşam alanı olacak yapıların, böyle bir olasılığa tahammülü yoktur. Geçirdiğimiz çok acı deneyimler, güvenliksiz yapı üretiminin bütün gerekçelerini, bütün “elde olmayan” nedenleri kesin biçimde olumsuzlamamızı gerektiriyor.

Bugün, ne pahasına olursa olsun, güvenli yapı üretmek, temel ahlaki ilke haline gelmiştir. Güvenliksiz yapı, insanların ölümüne sebep olmak, halka yalan söylemek, hırsızlık yaparak haksız kazanç sağlamak dolayısıyla da, temel ahlaki ilkelere aykırı davranmak anlamına gelmektedir.

Meslek etiğinin, genel ahlak kurallarından bir adım ötede fazlası, mesleki bilgi ve uzmanlık dolayısıyla meslek adamına yüklenen ek bir sorumluluktur. Bilgi eşitsizliğinden haksız kazanç sağlamak için yararlanmak kabul edilemez. Nitekim, son dönemde popülist söylemin de katkısıyla, toplumda bilim ve meslek adamlarına dönük, ciddiye alınması gereken bir güvensizlik duygusu belirmiştir. Meslek adamları, bilgileriyle topluma katkı sağlamak yerine bilgi üstünlüklerine rant elde etme amacıyla kullanmakla suçlanmışlardır. Bu nedenle, mesleğimizin toplumun gözünde yeniden saygınlığını kazanması için yapı üretiminin, yaşadığımız büyük çıkmazı aşacak biçimde yeniden kurgulanması sırasında, mesleki etik temelinde arınmak da bir zorunluluk olarak önümüzde durmaktadır.